

УДК 37.091.32:62]:331.548

DOI: 10.31499/2307-4914.19.2019.173990

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ З ПРОФОРІЄНТАЦІЇ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

Пильтяй Оксана, кандидат історичних наук, старший викладач кафедри теорії і методики технологічної освіти та комп'ютерної графіки, ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

ORCID: 0000-0003-2949-5812

E-mail: piltyaj@ukr.net

У статті автор розглядає теоретичні аспекти модернізації освіти шляхом використання інноваційних технологій з метою професійної орієнтації учнівської молоді на уроках трудового навчання. Розкрито доцільність використання новітніх технологій, подано характеристики інноваційних технологій та можливості їх застосування. Стосовно профорієнтаційної діяльності вчителя трудового навчання визначено зміст виробничих функцій, типові завдання діяльності та зміст уміння, реалізація яких дозволить суттєво підвищити рівень профорієнтаційної роботи в загальноосвітній школі.

Ключові слова: професійна орієнтація, трудове навчання, інноваційні технології, метод проектів, інтерактивне навчання, ігрові технології, інформаційно-комунікаційні технології.

INNOVATIVE APPROACHES OF VOCATIONAL GUIDANCE AT THE LESSONS OF LABOR TRAINING

Pylytai Oksana, PhD in History, Senior Lecturer of the Department of Theory and Methods of Technological Education and Computer Graphics, State Higher Educational Establishment "Pereyaslav-Khmelnytsky Hryhoriy Skovoroda State Pedagogical University".

ORCID: 0000-0003-2949-5812

E-mail: piltyaj@ukr.net

The theoretical aspects of modernization of education by the ways of using the innovative technologies with the purpose of vocational guidance of pupil's youth at the lessons of labor training are examined by the author in the article. The expediency of using the new technologies is grounded and disclosed, the characteristics of innovative technologies and the possibilities of their application are presented in it. Regarding of the vocation guidance activity of the shop teacher, the content of the production functions, the typical tasks of the activity and the content of skills are determined, its implementation to allow significantly increase the level of vocation guidance activity in the general education school.

The special place among innovative technologies during the study of labor training, which can be used with vocation guidance activity, is project technology, interactive and gaming, information and communication technologies.

Thus, the use of different innovative approaches for vocation guidance at the labor training lessons allows a teacher to organize the educational process in a creative way. The teacher develops a child as a unique person, builds his creative potential, aspiration to independent cognitive activity, and makes

learning different and interesting.

The use of innovative approaches to the lessons of labor training, pupils learn more about the world of professions, learn their weak and strong points, learn to think creatively, and to some extent can assess their abilities, opportunities, inclinations. However, labor education as an object, linked with the development of pupils' creative activity, which is one of the main tasks, that arises before the modern Ukrainian school.

Keywords: *vocation guidance, labor training, innovative technologies, project method, interactive learning, game technologies, information and communication technologies.*

Розвиток ринкових відносин в Україні, реформування та модернізація системи освіти, ставить перед суспільством та, зокрема, перед освітянами низку завдань, обумовлених необхідністю підготовки підростаючого покоління до життя та професійної діяльності, усвідомленого вибору професії в нових соціально-економічних умовах, враховуючи потреби, інтереси, мотиви як окремої особистості, так і вимоги суспільства. Використання інноваційних технологій на уроках трудового навчання з метою професійної орієнтації, активне застосування нових форм та методів профорієнтаційної роботи повинні полегшити майбутнім випускникам шкіл визначитися з майбутнім професійним шляхом.

За останні роки вийшло чимало праць, присвячених проблемам професійної орієнтації. Згаданій проблемі приділяють увагу ряд сучасних дослідників і вчених: Ю. Барабаш, Р. Позінкевич, О. Коропецька, Е. Зеер, О. Рудей, Г. Рєзапкіна, М. Вачевський та інші науковці.

Загальні підходи до розбудови теоретичних основ системи професійної орієнтації учнівської молоді знайшли своє відображення в теоретичних і прикладних дослідженнях вітчизняних та зарубіжних учених: Є. Клімова, І. Назімова, Д. Закатнова, М. Захарова, Е. Зеєра, В. Зінченка, Л. Йовайші, В. Сидоренка, Є. Павлютенкова, М. Янцура, А. Вайсбурга, В. Мадзігона, П. Атутова, М. Пряжнікова, К. Платонова, О. Сазонова, Б. Федоришина, С. Чистякової, А. Маслоу, Дж. Сьюпера, Дж. Холланда та інших.

Проблему трудового виховання і профорієнтації учнівської молоді розглядали педагоги-науковці Г. Костюк, В. Мадзігон, Д. Тхоржевський, В. Маляко, також вище згадані К. Платонов, Є. Павлютенков та інші.

Питанням вдосконаленню інноваційних методик навчання в трудовому навчанні приділяли увагу О. Коберник, В. Дідух, Р. Захарченко, Ю. Кирильчук, Г. Левченко, В. Сидоренко, Г. Терещук, Д. Тхоржевський та інші дослідники.

Мета статті – визначити роль профорієнтації в трудовому навчанні та здійснити аналіз інноваційних технологій, що застосовуються на уроках трудового навчання з метою професійної орієнтації учнів на майбутній вибір професії.

Інтереси учнів нестабільні і рік у рік змінюються, як змінюються й поняття престижності професії в суспільстві. Не всі учні поступають до ВНЗ, не всі можуть працевлаштуватися, здобувши професію. Тому перед школою завжди стояло, і особливо актуальне на сьогодні одне із завдань – підготувати учня до свідомого вибору професії.

Профорієнтаційна робота в закладах загальної середньої освіти повинна проводитись вчителями-предметниками на всіх уроках, а також і в позаурочний час.

Н. Філатова у своїй статті [6] звертає увагу на Доповіді Міжнародної комісії з освіти для ХХІ століття «Освіта – прихований скарб», де відзначається та

підкреслюється важливість чотирьох базових принципів, покладених в основу сучасної освіти, – вчитися жити, вчитися пізнавати, вчитися робити і вчитися співіснувати, також підкреслено важливість середньої освіти, яка «повинна відігравати провідну роль у здобутті знань кожною молодою людиною і в розвитку суспільства», означено – «середня освіта – поворотний момент усього життя, який включає професійну орієнтацію». Виходячи з цих положень автор, знову ж таки, посилаючись на Доповіді Міжнародної комісії з освіти для XXI століття «Освіта – прихований скарб», робить висновок, що соціальне замовлення не тільки українського суспільства, а й світового співтовариства вимагає перш за все молодь, здатну самостійно самовдосконалюватися – «людина має навчитися: пізнавати, тобто оволодівати інструментарієм, необхідним для розуміння того, що відбувається у світі; діяти таким чином, щоб здійснювати потрібні зміни у середовищі свого мешкання; жити в суспільстві, беручи участь в усіх видах людської діяльності» [6, с. 231].

Н.Філатова визначає, що одним з найважливіших управлінських завдань не тільки української школи, а й сучасного українського суспільства в цілому є організація такої профорієнтаційної роботи, головною метою якої буде цілеспрямований, гармонійний розвиток особистості школяра як майбутнього громадянина та творчого конкурентоспроможного працівника, а це можливо тільки в умовах активізації позиції школяра на етапі самовизначення.

Є. Єгорова, О. Ігнатович та інші науковці [1, с. 22], профорієнтацію розглядають як одну з найважливіших професійних технологій, оскільки вона націлена на професіоналізацію особистості, сприяє одночасно гуманізації і технологізації професійного вибору. Далі автори зміст поняття «професійної орієнтації» визначають як комплекс науково-обґрунтованих форм, методів та засобів допомоги особистості щодо вибору чи зміни професії, працевлаштування на основі врахування її індивідуально-психологічних особливостей, інтересів, можливостей та потреб ринку праці в кадрах [1, с. 23].

На процес формування професійного самовизначення учня впливає вся освітня система школи. Для того, щоб цей процес протікав успішно, повинна існувати налагоджена система профорієнтаційної роботи, що представляє собою єдність мети, змісту, принципів, організаційних форм, методів і засобів, що допомагають учневі у вивченні світу професій і власних особистісних якостей, що забезпечує такий вибір професії, сфери діяльності, навчального закладу, який відповідав би інтересам і здібностям, стану здоров'я, фізичним даним індивіда й, у той самий час, відповідав потребам ринку праці [4, с. 41].

Важлива роль у здійсненні профорієнтаційної роботи в школі належить трудовому навчанню, адже зміст цього предмету дає можливість ознайомити учнів з багатьма професіями, виховати професійний інтерес до них. Трудове навчання створює основу для практичних дій школярів, застосування знань на практиці, розвитку професійних інтересів та нахилів. І це цілком можливо, якщо знання, які здобувають учні, орієнтовані не на формальне запам'ятовування, а на осмислення фактів, процесів, на з'ясування причиннонаслідкових зв'язків між діями людини і кінцевими результатами [10].

Трудове навчання як навчальний предмет відіграє важливу роль у формуванні особистості учня, розвитку його здібностей, світогляду і обдарувань. Оскільки, урок є основною формою навчально-виховного процесу, і від того, наскільки серйозно

відноситься вчитель-предметник до включення в хід уроку профорієнтаційного матеріалу, від того буде залежати ефективність роботи всієї школи при підготовці учнів до вибору професії.

У процесі трудового навчання створюються сприятливі умови для ознайомлення учнів з цілим рядом робітничих професій, пов'язаних з обробкою деревини, металів та інших матеріалів, з виконанням електромонтажних робіт та інше. Сприятливі в тому розумінні, що на уроці можна не просто дати поверхнєве уявлення, чим займається той або інший спеціаліст, а по-справжньому розкрити всі сторони професії, показати умови праці. Адже нині затребуваними є фахівці саме робітничих професій. А таких дедалі важче знайти, оскільки серед сучасної молоді побутує думка, що робітнича професія не є престижною.

М. Ховрич у статті «Профорієнтаційна діяльність учителя трудового навчання» [7] проаналізувавши галузевий стандарт вищої освіти стосовно профорієнтаційної діяльності вчителя трудового навчання визначив зміст виробничих функцій, типові завдання діяльності та зміст уміння, реалізація яких, як зазначає автор, дозволить суттєво (при наявності інших позитивних факторів) підвищити рівень профорієнтаційної роботи в загальноосвітній школі [7, с. 44].

Навчальна функція. *Типове завдання діяльності:* орієнтуватись у матеріалі, пов'язаному з класифікацією професій.

Зміст уміння: самостійно, на базі засвоєних знань уміти класифікувати професії за характером праці, галузевою належністю, рівнем кваліфікації.

Виховна функція. *Типове завдання діяльності:* керувати процесом формування позитивного ставлення до праці.

Зміст уміння: в процесі навчання роботі з програмними засобами стимулювати та виховувати наполегливість і зосередженість.

Розвиваюча функція. *Типове завдання діяльності:* створювати умови для вдосконалення і розвитку індивідуальних якостей.

Зміст уміння: враховуючи психофізіологічні особливості учнів, теорію та методику профорієнтації, забезпечувати умови для вдосконалення і розвитку професійно важливих якостей особистості, проводити тренінги.

Плануюча функція. *Типове завдання діяльності:* планувати профорієнтаційні проби в процесі викладання шкільного курсу «Основи вибору професії».

Зміст уміння: створювати організаційно-педагогічні умови для проведення професійних проб, орієнтуючись на професійну спрямованість особистості; визначати необхідні засоби для проведення професійних проб; визначати етапи проведення професійних проб.

Діагностична функція. *Типове завдання діяльності:* здійснювати діагностику професійно важливих якостей особистості.

Зміст уміння: проводити професійну діагностику професійно важливих якостей особистості за допомогою методів і методик профорієнтації: вивчати здібності особистості та їх вплив на вибір професії; вивчати професійні інтереси особистості; вивчати мотиви вибору професії.

Контролююча функція. *Типове завдання діяльності:* перевіряти ступінь професійної придатності особистості.

Зміст уміння: в ході професійної консультації, спираючись на результати дослідження, вміти: співставити психофізіологічні показники з обраною професією;

співставити медичні показники з образною професією; робити попередній висновок про професійну придатність особистості.

Комунікативна функція. *Типове завдання діяльності:* забезпечувати високий рівень комунікативності в процесі викладання профорієнтаційного матеріалу.

Зміст уміння: виходячи з педагогіки співробітництва, принципу індивідуального підходу в процесі надання інформації про шляхи отримання професійної освіти та працевлаштування вміти: здійснювати індивідуальний підхід до учнів; створювати атмосферу взаємодопомоги і взаєморозуміння між учнями; володіти комунікативною технікою спілкування; обирати оптимальну модель професійної діяльності з урахуванням існуючої ситуації [7, с. 44–45].

Отже, на уроках трудового навчання вчитель має велику можливість підготувати учня до усвідомленого вибору професії, виявити його сильні та слабкі сторони, а також має можливість розкрити і показати взаємовідношення між виробництвом, технікою та мистецтвом. Адже, трудове навчання як предмет, тісно пов'язане з розвитком творчої активності учнів, що є одним із основних завдань, яке постає перед сучасною українською школою.

В процесі підготовки до уроку вчитель трудового навчання повинен на всіх етапах передбачати розв'язання профорієнтаційних завдань, зокрема формування в учнів готовності до професійного самовизначення. До того ж, на сучасному етапі формування освіти, учень має навчатися самостійно, а вчитель – надавати йому матеріали для навчання, керувати навчальним процесом.

Так, при плануванні занять з трудового навчання вчитель повинен вказати як навчальну, виховну, розвивальну, так і профорієнтаційну мету. Вчитель чітко та коротко повинен відобразити в плані заняття профорієнтаційний матеріал, вказавши можливі методи і прийоми його реалізації [9, с. 332].

Важливим питанням є опанування учнями вмінь та навичок саморозвитку особистості, що значною мірою досягається шляхом впровадження інноваційних технологій. Виходячи з цього, використання інноваційних технологій у навчальному процесі надає величезні можливості для розвитку творчих здібностей та інтересу учнів у процесі роботи на уроках трудового навчання та в позаурочний час [5].

Термін «інновація» означає внесення в навчальний процес нового, що покращує діючу систему освіти. Інноваційна освітня технологія – сукупність форм, методів і засобів навчання, виховання та управління, об'єднаних єдиною метою; добір операційних дій педагога з учнем, у результаті яких суттєво покращується мотивація учнів до навчального процесу. Зміст освіти переорієнтовується на заняття, що мають виховувати загальнолюдські цінності, орієнтують учня на звернення до навколишнього світу й до себе, на дбайливе ставлення до всього, що його оточує, на творчий пошук, саморозвиток, уміння шукати й знаходити своє місце в житті, бачити красу світу та людей [3, с. 241].

Особливе місце серед інноваційних технологій під час вивчення трудового навчання займає проектна технологія, або як її ще називають, метод проектів.

Так, за Є. Васиною, метод проектів – це самостійна творча праця учнів від висунування ідеї до готового виробу, що виконується під контролем і за допомогою вчителя.

О. Коберник, розглядає метод проектів як систему навчання, де учні здобувають знання в процесі планування і виконання завдань, які поступово ускладнюються [2, с. 157].

Метод проектів у профорієнтаційній роботі дає можливість учням більш повно реалізувати свій потенціал, оскільки виконання поставлених завдань потребує нестандартного мислення і творчого підходу. Тема проекту носить цілком практичне спрямування, тобто є реальним завданням, яке в дорослому житті має вирішувати представник тієї чи іншої професії.

Навчальні проекти, що виконують учні на уроках трудового навчання, можна класифікувати так [8, с. 22]:

а) *дослідницькі проекти*, які потребують добре обміркованої структури, визначеної мети, актуальності предмета дослідження для всіх учасників, його соціальної значущості. Вони повністю підпорядковані логіці дослідження і мають відповідну структуру;

б) *практико-орієнтовані проекти*, в яких результат діяльності учасників чітко визначено з самого початку, він орієнтований на їхні соціальні інтереси (документ, рекомендації, проект шкільного саду). Проект потребує складання сценарію всієї діяльності його учасників із визначенням функцій кожного з них. Особливо важливою є організація координаційної роботи у вигляді поетапних обговорень та презентації отриманих результатів і можливих засобів їх упровадження в практику;

в) *інформаційні проекти* – спрямовані на збирання інформації про який-небудь об'єкт, на ознайомлення учасників проекту з цією інформацією, її аналіз і узагальнення фактів. Ці проекти потребують добре продуманої структури, можливості систематичної корекції в ході роботи над проектом;

г) *творчі проекти*, які не мають детально опрацьованої структури спільної діяльності учасників, її розвивають, підпорядковуючи кінцевому результату, прийнятій групою логіці спільної діяльності, інтересам учасників проекту. Вони заздалегідь домовляються про заплановані результати та форму їх представлення – доповіді, реферати, макети, мультимедійні презентації тощо.

С. Чуприна стверджує, що для профорієнтаційної роботи найбільш сприятливим на уроках трудового навчання є саме творче проектування. До роботи над проектами з профорієнтації можна залучати учнів 9–11 класів, оскільки проблема вибору професії є для них найбільш актуальною.

Працюючи над проектом, школярі повторюють та систематизують отримані знання з різних шкільних дисциплін, вчать застосовувати їх на практиці і, що є головним аспектом із точки зору профорієнтації, знайомляться з особливостями професійної діяльності, розв'язуючи завдання практичного змісту. Кожен проект містить рекомендації до застосування, тобто учні намагаються реалізувати свої ідеї, відстояти власну точку зору, що є безперечним доказом підвищення професійної самосвідомості та більш вдумливого ставлення до професійної діяльності людини загалом і питань вибору професії, зокрема [8, с. 23].

Важливими у профорієнтаційній роботі на уроках трудового навчання є інтерактивні технології, з ними сьогодні пов'язано багато основних методичних інновацій. Активна взаємодія учнів із засобами ІКТ сприяє розвитку у них навиків учбово-дослідницької діяльності, дозволяє отримати кращі результати у вивченні предмету.

Інтерактивне навчання – це, перш за все, діалогове навчання, в ході якого здійснюється взаємодія вчителя і учня [5].

В ході інтерактивного навчання (ділового, взаємодіючого) учні мають

можливість обмінюватися думками, ідеями, пропозиціями, а вчитель стає організатором спільної діяльності, ділової співпраці, творчого пошуку, створює атмосферу щирості, поваги. Освітній процес організується таким чином, що практично всі учні виявляються залученими до процесу пізнання, мають можливість рефлексувати з приводу того, що вони знають і думають [2, с. 177].

На уроках трудового навчання з профорієнтаційною метою варто застосовувати інтерактивні методи навчання: «мозковий штурм», рішення ситуаційних задач, «мікрофон», «акваріум», «брейн-ринг», «займи позицію», спільний проект та інші. Вони дозволяють вирішувати одночасно декілька завдань. Розвивають комунікативні уміння і навички, допомагають встановленню емоційних контактів між учнями, забезпечують виховне завдання, оскільки привчають працювати в команді, прислухатися до думки своїх товаришів. Також використання інтерактивних методів в процесі уроку, як показує практика, знімає нервову навантаження школярів, дає можливість міняти форми їх діяльності, перемикає увагу на основні питання теми занять [5].

Ігрові технології є однією з форм навчання, яка дозволяє зробити цікавим і захоплюючим не лише роботу учнів на творчо-пошуковому рівні, але і буденні кроки по вивченню різноманітних технологій. Особливо вони приваблюють учнів 5–6 класів, але і старшокласники не відмовляються від них, адже організація ігор допомагає моделювати творчий процес, створює сприятливі умови для розвитку творчих здібностей учнів, розвиває інтерес до самостійних досліджень. В процесі ролевих ігор школярі можуть бути в певних проблемних ситуаціях, спробувати себе в різних ролях, що може згодом допомогти при виборі професії.

Сучасні інформаційно-комунікаційні технології теж є важливими на уроках трудового навчання. Це може бути мережа Інтернет – як джерело інформації, корисної з точки зору навчальної діяльності, її аналізу та оцінювання. Під час уроків можна використовувати готові мультимедійні засоби, також власні мультимедійні презентації. Це викликає живий інтерес в учнів, покращує процес засвоєння матеріалу, унаочнює пізнання, сприяє розвитку творчих здібностей [5].

Однією з беззаперечних переваг засобів мультимедіа є можливість розроблення на їх основі інтерактивних комп'ютерних презентацій з трудового навчання. Презентація – це набір, послідовно змінюваних сторінок-слайдів, на кожній з яких можна розмістити будь-який текст, малюнки, схеми, відео-, аудіо-фрагменти, анімацію, використовуючи при цьому різні елементи оформлення. Вони не вимагають особливої підготовки вчителів й учнів та активно залучають останніх до співпраці [3, с. 244].

Так, наприклад, при вивченні теми «Техніка (Токарно-гвинторізний верстат)» після виконання учнями пробних вправ з виконання операцій, які вивчаються, вчитель може детальніше зупинитись на змісті та умовах праці токаря, використовуючи для цього мультимедійну презентацію або стенд-професіограму, чи відеофільм «Токар» [9, с. 335].

Таким чином, використання різноманітних інноваційних підходів з метою профорієнтації на уроках трудового навчання дозволяє вчителю творчо підходити до навчального процесу. Вчитель розвиває дитину як неповторну особистість, формує в неї творчий потенціал, прагнення до самостійної пізнавальної діяльності, робить навчання різноманітним та цікавим. Завдяки застосуванню інноваційних підходів на уроках, учні більше дізнаються про світ професій, намагаються більш усвідомлено обирати свій професійний шлях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Єгорова Є. В., Ігнатович О. М., Кобченко В. В., Литвинова Н. І. та ін. Професійна орієнтація: підручник [для студентів]. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. 240 с.
2. Коберник О. М. Креативні технології навчання: навч. посіб. Умань: Візаві, 2016. 272 с.
3. Кожухар М. В. Використання інноваційних технологій навчання у практиці роботи вчителя трудового навчання. *Таврійський вісник освіти*. 2013. № 1(41). С. 239–246.
4. Лазаренко Л. Професійна орієнтація як система коригувального впливу на професійне самовизначення молоді. *Трудова підготовка в закладах освіти*. № 4. 2008. С. 41–42.
5. Методичні рекомендації щодо застосування інноваційних технологій на уроках трудового навчання у загальноосвітніх навчальних закладах / укл. Косолапова О. В. Вінниця, 2016. URL: https://mmk.edu.vn.ua/.../metod_rec_innov_trudove_01.201...
6. Філатова Н. В. Використання сучасних освітніх технологій в профорієнтаційній роботі загальноосвітнього навчального закладу. *Наука і освіта*. № 1–2. 2013. С. 231–236.
7. Ховрич М. Профорієнтаційна діяльність учителя трудового навчання. *Трудова підготовка в закладах освіти*. 2011. № 6. С. 42–45.
8. Чуприна С. А. Використання методу проєктів у профорієнтаційній роботі. *Трудове навчання в школі*. № 23(59), грудень 2012. С. 21–23.
9. Янцур М. С. Професійна орієнтація і методика профорієнтаційної роботи. Курс лекцій: навч. посібн. Київ: Слово, 2012. 464 с.
10. Янцур М. С. Профорієнтаційна компетентність учнів основної школи, яка формується в процесі трудового навчання. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету*. Вип. 8(51), 2014.

REFERENCES

1. Yehorova, Ye. V., Ihnatovych, O. M., Kobchenko, V. V., Lytvynova, N. I. et al. (2014). *Profesiina oriientatsiia : pidruchnyk [dlia studentiv]*. Kirovohrad: Imeks-LTD [in Ukrainian].
2. Kobernyk, O. M. (2016). *Kreatyvni tekhnolohii navchannia: navchalnyi posibnyk*. Uman: Vizavi [in Ukrainian].
3. Kozhukhar, M. V. (2013). *Vykorystannia innovatsiinykh tekhnolohii navchannia u praktytsi roboty vchytelia trudovoho navchannia*. *Tavriiskyi visnyk osvity – Taurian Journal of Education*, 1(41), 239–246 [in Ukrainian].
4. Lazarenko, L. (2008). *Profesiina oriientatsiia yak systema koryhuvalnoho vplyvu na profesiine samovyznachennia molodi*. *Trudova pidhotovka v zakladakh osvity – Labor training in educational institutions*, 4, 41–42 [in Ukrainian].
5. *Metodychni rekomendatsii shchodo zastosuvannia innovatsiinykh tekhnolohii na urokakh trudovoho navchannia u zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladakh*. (2016). Kosolapova, O. V. URL: https://mmk.edu.vn.ua/.../metod_rec_innov_trudove_01.201... [in Ukrainian].
6. Filatova, N. V. (2013) *Vykorystannia suchasnykh osvitnikh tekhnolohii v proforiientatsiinii roboti zahalnoosvitnoho navchalnoho zakladu*. *Nauka i osvita – Science and education*, 1–2, 231–236 [in Ukrainian].
7. Khovrych, M. (2011). *Proforiientatsiina diialnist uchytelia trudovoho navchannia*. *Trudova pidhotovka v zakladakh osvity – Labor training in educational institutions*, 6, 42–45 [in Ukrainian].
8. Chupryna, S. A. (2012). *Vykorystannia metodu proektiv u proforiientatsiinii roboti*. *Trudove navchannia v shkoli – Labor training at school*, 23(59), hruden, 21–23 [in Ukrainian].
9. Yantsur, M. S. (2012). *Profesiina oriientatsiia i metodyka proforiientatsiinoi roboty*. Kurs lektsii. Kyiv: Slovo [in Ukrainian].
10. Yantsur, M. S. (2014). *Proforiientatsiina kompetentnist uchniv osnovnoi shkoly, yaka formuietsia v protsesi trudovoho navchannia*. *Onovlennia zmistu, form ta metodiv navchannia i vykhovannia v zakladakh osvity: Naukovi zapysky Rivnenskoho derzhavnogo humanitarnoho universytetu – Scientific notes of the Rivne State Humanitarian University*, issue 8(51) [in Ukrainian].